

הרב צדוק ש. שושארד

מחלת איידס במשפחה

שאלה:

מי שנדבק בוירוס האיידס, האם מותר לו לשמש עם אשתו – או שהוא חייב לגרשה?

תשובה:

א. "אוטם ברחם"

בשולחן-ערוך (אבן-העזר סימן כג סעיף ה) פסק המחבר:

אשה שיש לה אוטם¹ ברחם², ועל ידי כן כשבעלה משמש עימה זורה מבחוץ, אסור.

ומוסיף הרמ"א:

אבל מותר לשמש עם קטנה ואיילוניית הואיל ומשמש כדרך הארץ. עכ"ל.

בשולחן-ערוך המודפס ציין המציין כמקור דברי הרמ"א את התוס' והמרדכי פ"ק דיבמות, ונימוקי יוסף פרק הבא על יבמתו. באר הגולה שם, מציין כמקור לדין השולחן-ערוך את הרא"ש בתשובה (כלל לג סי' ג)³, אך הגר"א בביאורו מביא כמקור את הגמרא ביבמות (דף לד, ב) שם מוזכר שער ואונן דשו בפנים וזרו בחוץ, והוי איסור חמור. ואם כן, לכאורה דברי הרא"ש בתשובתו כלולים בדברי התלמוד שם. וצריך, א"כ, להבין מה חידש הרא"ש בפסק זה, הכלול לכאורה בגמ' מפורשת.

ונראה שער ואונן כיוונו להשחית ארצה, ועליהם מדברת הגמ'. אבל בתשובת הרא"ש מדובר במפורש שהבעל מתכווין לשמש כראוי, אלא שמפני שהיה לאשה אוטם היה 'זורה מבחוץ'; ולכן השואל שם חשב שיהיה מותר 'מידי דהוה המשמש את עקרה והקטנה והזקנה', וחידש הרא"ש שהיא אסורה.

1. הכוונה, קרוב לודאי למום נרתיקי מולד של העדר מלא או כמעט מלא של הנרתיק. ראה נשמת אברהם על אתר, ופירוט נוסף על משמעות הביטוי "אוטם ברחם" בדברי הפוסקים, במאמרי, על משמעות המושג "רחם" בלשון חז"ל ו"אוטם ברחם" בלשון הפוסקים, אסיא סא-סב (תשנ"ח), עמ' 107-108.

2. לְדָן (וגינה). על משמעות המושג רחם בלשון חז"ל, ראה במאמרי, שם, עמ' 104-107.

3. וז"ל הראש שם: "ושאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו, ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ ולעולם הוא זורה בחוץ, ומספקא לך מי אמרינן כיון שמתכוין לשמש כראוי מותר, מידי דהוה המשמש עקרה וקטנה וזקנה, יראה שהוא אסור, כיון שלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושחת ארצה, ואע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים, מ"מ כיון שלעולם הוא זורה מבחוץ אסור, וגריע ממשמשת במוך. דהתם היא משמשת כדרך כל הארץ, אעפ"י שאין זרעו ראוי להזריע, מידי דהוה אעקרה וזקנה וקטנה." עכ"ל.

ועוד ציין הגר"א ליבמות דף יב, ב: תני רב ביבי קמיה דרב נחמן, שלוש נשים משמשות במוך, קטנה, מעוברת ומניקה וכו'. תו' ד"ה שלש (שם) מביא את שיטת ר"ת דלפני תשמיש ודאי אסור ליתן שם מוך, דאין דרך תשמיש בכך, והרי הוא כמטיל זרע על העצים והאבנים כשמטיל על המוך. עכ"ד. ונראה שגם לפי ר"ת היה מקום לחלק בין מקרה שבו האוטם הוא מלידה לבין מקרה שהאשה שמה את המוך, והחידוש הוא שאפילו הכי בכל מקרה אסור.

מאיך ברור שאיסור חמור לאיש לשמש עם כיסוי (קונדום), כמבואר במסכת נדה (יג, א) אמר ר' יוחנן כל המוציא ש"ז לבטלה חייב מיתה, שנאמר וירע בעיני ד' אשר עשה וימת גם אותו. רבי יצחק ורבי אמי אמרי כאילו שופך דמים וכו'. וכן נפסק בשו"ע (אבן העזר סי' כג סע' א) שאסור להוציא ש"ז לבטלה, ועון זה חמור מכל עבירות שבתורה וכו'. אמנם יתכן שאשה שאין לה מצוה של פרו ורבו אין עליה האיסור של השחתת זרע (כמבואר בתו' יבמות י, ב).

ב. היתר השימוש במוך

בפתחי תשובה (שו"ע אה"ע סימן כג ס"ק ב) הובאה מחלוקת החמדת שלמה והחתם סופר באשה שהרופאים גזרו שלא תתעבר משום שהוי סכנת נפשות, אם היא יכולה לשמש עם מוך. ופסק החמדת שלמה (סי' מו) שמותרת, כיוון שהוי דרך תשמיש. אולם החת"ס (חיו"ד סימן קע"ב) חולק, ומתיר רק לספוג במוך את הזרע אחר תשמיש.

לפי החמדת שלמה – לכאורה בנידון דידן, בעל שנדבק בוירוס האיידס, היה צריך להתיר להם לשמש כאשר היא שמה מוך או כיסוי (קונדום) כיוון שהוי דרך תשמיש⁴, ומאי נ"מ אם יש סכנה לאשה מטעם לידה או מטעם מחלה, מ"מ איכא פיקוח נפש בתשמיש ללא מוך, וצריך להיות מותר כמו שמותר לשמש עם קטנה וזקנה ואיילונית, מהם לומדים שאדם מותר לשמש כל זמן שהוא כדרכו. וא"כ אם יש סכנה לאשה ולכן צריכה לשמש במוך הוי כדרכו.

ועוד, שמפורש במקרא "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", והתורה לא עשתה גבולין למצוה זו, ולכן אם יש צורך בתשמיש גם במוך הוי כדרכו. רק כשפיתחה אטום לא הוי כדרכו, כיון שהזרע לא נכנס לגופה כלל אלא הוי לעולם זורה בחוץ אסור, כמו שפסק הרא"ש הנ"ל והביאו הט"ז (שם ס"ק ג). וכאמור זהו החידוש של ההלכה שפסק המחבר שם לפי הרא"ש, שאף שנולדה עם אוטם זה ואין ברצונם להשחית את הזרע, מ"מ אסור כיון שזה לא דרך תשמיש, שהזרע לא נכנס בפנים אלא נופל בחוץ.

4. ע"פ מסקנת האחיעזר (ח"ג, כד, ד-ה) ודעימיה, שנתיק דק (קונדום) הוי דרך תשמיש. -- העורך.

ג. מצוות פו"ר ומצוות עונה

ונראה לכאור, שבענין תשמיש בעל עם אשתו קיימות שתי מצוות: הראשונה היא מצות פריה ורבייה; והשנייה מצות עונה, המצוה לבעל לחיות עם אשתו כדרך כל הארץ. לכתחילה אדם צריך לשמש בשביל מצות פו"ר, כמו שפסק המחבר (שם סוף סע' א) "ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד". הט"ז (שם ס"ק א) כתב שזה אינו אלא צד חומרא, אבל מדינא שרי, דהא אמרינן ג' משמשות במוך, קטנה וכו'. וכ"כ הרא"ש שם שמותר לשמש עם הקטנה, ולא מצינו שאחר שהאשה נעשית זקנה צריך לגרשה. הרי שזוהו דין אישות, אבל הוא צריך להיות כדרך תשמיש בלי אוטם ובלי מוך, ורק במקום הצורך תשמיש עם מוך הוי ג"כ כדרכן.

יתכן למצוא דמיון לנידונו בכך שאם אדם אוכל אכילה גסה לכאורה היה צריך לעבור על "בל תשחית". וזה תימה, שלא מצאנו בפוסקים שיש באכילה גסה איסור על פי דין, אלא מנהג מגונה בלבד. וצריך לומר שכיון שהוי דרך אכילה אין איסור בכך.⁵

ומצאתי עוד הסבר לענין היתר תשמיש במוך משום אישות בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק א סימן סג), שם כתב שהוצאת זרע לבטלה הוי רק "בלא צורך, אבל ביש צורך כגון למצות עונה אף שא"א להוליד בהוצאה כזו לא הוי זה לבטלה ומותר".

ד. האיסור על חולה איידס לשמש ללא קונדום

ולענין השאלה שלנו בבעל שנדבק בוירוס האיידס, אפילו אם בני הזוג אינם רוצים להשתמש בכיסוי (שדינו כמוך) הם חייבים בכך, משום "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". כמו שמצינו באיש שנעשה מוכה שחין שכופין אותו להוציא וליתן כתובה, ואע"פ שהיא רוצה לשבת עימו אין שומעין לה, אלא מפרישין אותם בעל כורחם מפני שהיא ממיקתו (אבן העזר סימן קנד סעיף א).

ולכאורה יש להקשות על כך מן המשנה בתענית (יט א) שנפסקה להלכה בהלכות שבת (או"ח סימן שכט סעיף ח), "הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפים בים מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם", והמשנה ברורה (ס"ק יט) כתב שאם יש סכנה להמציל אינו מחוייב, דחיו קודמים לחיי חבירו, ואפילו בספק סכנה נמי עדיף ספיקה ידידה מודאי דחבירו, אולם צריך לשקול הדברים היטב עם יש בו ספק סכנה, ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך. עכ"ד. ועל פי זה אולי יהיה מותר לשמש בלי כיסוי. אך נראה פשוט שיש לחלק, דבפעם אחת אין להחמיר בדקדוק בספק פיקו"נ לצורך הצלה, אבל בחיי איש ואשתו דתדיר – הוי סכנה ואסור.

5. ועיין בגמרא שבת (קמ, ב), "ואמר רב פפא, מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית. ולאוי מילתא היא, בל תשחית דגופא עדיף". ואכמ"ל.

ה. האם יש חובה להתגרש?

הרה"ג ר' עזרא בצרי שליט"א, אב בית דין בירושלים, פסק שאיש שנדבק באיידס חייב לגרש את אשתו מחשש לסכנה לה. והסביר שאין לבטוח בהגנת הקונדום אפילו אם נתיר להם לשמש עם כיסוי, אם מפני שפעמים לא יהיה כיסוי ברשותו ויתקוף אותו יצרו ועלול לשמש עימה בלי הגנה, וגם אפילו בתשמיש עם כיסוי אין התשמיש לגמרי בטוח, כמו שלפעמים אשה נכנסת להריון גם לאחר תשמיש עם כיסוי⁶.

ולדעתו אם האשה רוצה גט – בודאי שהבעל מחוייב להוציאה בגט וכתובה. אולם גם היא מסכימה להיות עמו, ואומרת שאינה מפקדת מהסכנה, מ"מ פסק הרב בצרי שליט"א "שעדיין צריכים להתגרש משום עוון הוצאת זרע לבטלה; ולא דומה מקרה זה להיתר החמדת שלמה, ששם האשה היא שמשתמשת במוך, וגם זה רק באופן זמני, אבל לא במקום שהאיש צריך להשתמש בקונדום ולזמן רב". ושמעתי מעוד גדולים⁷ פסק זה, שכאשר הבעל נדבק באיידס על בני הזוג להתגרש.

ו. דעת הגר"ד פיינשטיין להתיר

לעומת זה דיברתי בטלפון עם הרה"ג ר' דוד פיינשטיין שליט"א, והוא התיר לזוג זה לשמש בכיסוי (קונדום), כיון שבתשובת אגרות משה (אה"ע ח"א סי' סג) התיר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשעת הדחק שיכול איש להשתמש בכיסוי כשיש סכנה לאשתו להתעבר. ושם בתשובה הביא שהאחיעזר גם כן התיר⁸, אם כי כלשונו "ההיתר לא מטעמיה, אלא מטעם שיטה א' שביארתי, דכדאי הם רוב הפוסקים והרמ"א בתוכם לסמוך עלייהו בשעת הדחק גדול ועינוי נפש כזה וגם מקום עיגון ועשיית שלום בין איש לאשתו, שהתורה וחז"ל הקילו בהרבה דברים". ובנידון דידן שרק קונדום מועיל הוא ממש מקום עיגון.

ז. בטיחות השימוש בקונדום

דיברתי עם רופא מומחה לענין איידס, ד"ר ב' שוב, שהסביר לי שבדרך כלל הקונדום מועיל רק ב-85% מטעם שיכול ליפול תוך התשמיש, או ססוג הקונדום גרוע ויש בו נקבים, וכן מפני שלא משתמשים עם הקונדום כראוי.

6. השיעור השנתי של כשלונות הקונדום במניעת הריון נע בין 10% ל-33% בנשים מתחת לגיל 25, ובין 1% ל-4% באשה מעל גיל 30. ראה: Danforth's Obstetrics and Gynecology, 6th ed., 1990, p.712. "שיעור שנתי של כשלונות הקונדום" פירושו אחוז הנשים שיכנסו להריון במשך שנה של יחסי אישות סדירים בהשתמשן, למניעת הריון, בקונדום בלבד. -- העורך.
7. נשמת אברהם, מהדורה קמא, חלק ד (השלמות), אבן העזר, סעיף ב, ס"ק א, בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ויבל"א הגרי"ש אלישיב שליט"א. -- העורך.
8. עיין לעיל הערה 4.

אבל אם אדם נזהר מאד ללבוש הקונדום כראוי, ובכל פעם ופעם, וגם משתמש בסוג טוב וחזק, יש רק אחוז אחד סיכון שיבוא היזק לאשה⁹.

ומי שרוצה לסמוך על היתר זה, שבעל נגוע בוירוס האיידס ישמש בקביעות בקונדום עם אשתו, צריך לחלק בין שימוש עם אשה שיש לה אוטם ברחם שאסר הרא"ש, לבין נידון דידן, שכאן אף שלובש כיס מ"מ הוי ביאה כדרכו ודרך תשמיש.

אומנם ראיתי בשו"ת אגרות משה (חלק ב אבן העזר סימן טז) שכתב שאין להתיר למעשה לבעל לשמש עם אשתו עם כיס. אולם לדעתי אין סתירה בין דבריו בח"א לדבריו בח"ב, שכן רק במקום שא"א בענין אחר, כמו בעל חולה איידס, יש היתר לאיש להשתמש בכיס.

ח. קונדום נשי עדיף

כעת יש שיטה חדשה, מעין כיס המיועד לנשים, ומגן גם נגד איידס, באופן זה שהאשה לובשת את הקונדום בגופה בדומה להכנסת המוך, והבעל משמש כדרכו על גבי הכיס שבתוך הנרתיק של האשה.

נראה לדעתי שיש מקום להתיר להם להשתמש בו, ובני הזוג אינם צריכים להתגרש.

מקור: אסיא סא-סב, עמ' 100-104, 1998